

Stärkt rätt att välja kan lösa vårdens problem

Valfrihet, mångfald och försäkringslösningar leder i regel till större tillgänglighet i vården och förbättrar det institutionella lärandet. Det skriver två forskare vid Ratio.

Svensk vård och omsorg har sedan länge väl kända problem med tillgängligheten, väntetiderna, servicenivån och vårdkedjorna, trots olika regeringars försök med vårdgarantier, kömiljarder och liknande. En åldrande befolkning, dyra behandlingar och en förväntad ökad efterfrågan på vård och omsorg förstärker utmaningarna.

Frågan är hur de ökade kostnaderna framöver ska kunna hanteras. Att kostnaderna för vård och omsorg kan förväntas öka framöver behöver inte i sig vara något negativt. Avgörande är i stället hur vården och omsorgen bäst ska kunna organiseras och varifrån finansieringen ska komma.

I forskningsprojektet "Framtidens vård och omsorg" har vi jämfört vård- och omsorgssystemen i Sverige, Nederländerna, Australien och Schweiz, med hjälp av internationella index och fallstudier.

I Nederländerna baseras finansieringen nästan helt på obligatoriska försäkringar som medborgarna kan välja mellan. Utförarna är i betydande utsträckning privata, ideella eller vinstdrivande. Nästan alla medborgare har egen husläkare. Enligt internationella jämförelser har Nederländerna bättre tillgänglighet och mer jämlik vård än Sverige.

I Australiens sjukvårdssystem har privata försäkringar en väsentligt större roll än i Sverige, även om offentlig finansiering också är viktig. Regeringarna både från vänster och höger har varit med om att bygga upp systemet. Frivilliga försäkringar uppmuntras och

subventioneras, och privata utförare har stor betydelse inom såväl primär- och specialistvård som äldreomsorg.

Schweiz är intressant på grund av bristen på centrala regler, med en mångfald av nivåer för styrning, med ideella, vinstdrivande och offentliga utförare, stor valfrihet och finansiering som delvis är offentlig, delvis utgörs av obligatoriska och frivilliga försäkringar. Systemet är under ständig utveckling – utan centrala politiska beslut. Det är också ett av det bäst fungerande sjukvårdssystemen vad gäller kvalitet, tillgänglighet och servicenivå.

Sverige särskiljer sig främst i att försäkringsfinansiering är mycket begränsad och att ideella utförare är ovanliga. Valfriheten är därmed väsentligt mindre. Avsaknaden av ett husläkarsystem har sannolikt också betydelse.

Vår viktigaste slutsats, som även baseras på en analys där totalt 20 utvecklade länder ingår, är att valfrihet, mångfald och försäkringslösningar i regel leder till större tillgänglighet och förbättrar förmågan till institutionellt lärande. Skattebaserade system, som det svenska, är produktionsorienterade medan de försäkringsbaserade systemen är mer individ- eller patientorienterade.

Detta är ett svenskt systemfel som kan lösas genom att stärka rätten att välja.

Vägen framåt för svensk vård och omsorg vore att låta primärvården finansieras med hjälp av obligatoriska försäkringar, tillhållna av konkurrerande försäkringsbolag. För vårdtagarna tänker vi oss en enhetlig försäkringspremie på ungefär 20 000 kronor om

Att kostnaderna för vård och omsorg kan förväntas öka framöver behöver inte i sig vara något negativt, skriver debattörerna.
Foto: Isabell Højman/TT

Fakta | Detta är Ratio

Ratio är ett fristående forskningsinstitut som forskar om hur företagandets villkor kan utvecklas och förbättras. Ratio är en ideell förening med företag, organisationer och enskilda personer som medlemmar.

året, som motsvaras av en lika stor skattekostnadsreduktion, vilket innebär att förslaget blir kostnadsneutralt för de flesta. För individer som saknar tillräckligt hög inkomst ansvarar staten för premien. Vårdtagarna bör också kunna välja självrisiker inom vissa intervall, som får bli föremål för politisk diskussion.

Därmed bortfaller regionernas huvudansvar för primärvården. De kommer dock precis som i dag att kunna vara utförare av primärvård och tjänster som hemsjukvård och distriktssköterskeverksamhet, i konkurrens med ideella och vinstdrivande privatpraktiserande husläkare.

Det som i dag definieras som specialistvård kvarstår med vårt reformförslag i regionernas regi, men i en mer konkurrensutsatt miljö. Det innebär att regionerna har ett grundläggande ansvar för att det finns sjukhus och andra vårdinrättningar, men en betydande del av finansieringen blir med en primärvårdsförsäkring efterfrågebaserad.

Detta kan vara vägen mot ett ökat patientfokus, bättre tillgänglighet, ökad effektivitet, tydligare helhetsansvar och en kontinuerlig utveckling av svensk sjukvård. Snarare än ökad centralisering, förbud mot privata utförare och liknande.

Nils Karlson
visiting Fellow vid Stanford University, Hoover Institution, forskare Ratio
Mattias Lundbäck
forskare vid Ratio, hälsoekonom och doktor i nationalekonomi

Debatt | Försvaret

Miljöprövningar får inte sinka upprustningen

I Försvarmaktens svar på regeringsuppdraget om stärkt förmåga skriver överbefälhavare Micael Bydén att "... myndigheten vid flera tillfällen hemställt om rättsliga förändringar avseende myndighetens tillståndsansökningar enligt miljöbalken och ändringar i miljöprövningsförordningen, senast i budgetunderlaget för 2023." Med dagens högaktuella läge är det anmärkningsvärt att regeringen inte tar denna uppmaning på större allvar. Än mindre verkar regeringen förstå att med nuvarande regler så tar

det sju till tio år att få ett nytt miljötillstånd. Så länge kan vi inte vänta med att återuppbygga Sveriges försvarsförmåga.

För att ytterligare förstärka allvaret så begränsar dagens miljötillstånd kraftigt var och hur Försvarmakten får etablera sig och expandera. Att miljötillstånd behövs är för att verksamheten kräver energianvändning, kemikalieanvändning och att den leder till förorenade markområden och viss klimatpåverkan. Här är det dock högst relevant att ha i åtanke det få om ens någon vill

kännas vid – Sveriges totala nettoutsläpp är endast 6,3 miljoner ton koldioxid, vilket ska ställas mot de totala globala växthusgasutsläppen om cirka 59 miljarder ton koldioxid. Sveriges Försvarsmakt har alltså en marginell påverkan på klimatet och den globala miljön.

Miljöbalken är snårig. Den skyddar riksintresset i de områden där totalförsvaret redan finns men för återetablering kan det behövas nya och omprövade tillstånd. Även befintliga tillstånd kan behöva omprövas om det skett förändringar i lagstiftningen eller i verksamheten. Det gör att de nuvarande tillstånden kan komma att begränsas efter exempelvis en återetablering. Att få ett temporärt tillstånd som innebär att verksamheten kan pågå under prövningstiden, uppskattas ta

Foto: Tomas Oneborg

fyra år. Det är dock inte ens givet att sådana tillstånd kan ges vare sig för aktuella eller kommande etableringar.

Med dagens processer ligger alltså en utbyggnad långt fram i tiden och det är dagens regler kring miljötillstånd som hindrar. Det kan också konstateras att det alltid finns intressekonflikter kopplat till försvarets etableringar och miljöprövningsdelegationen kräver oftast ett omfattande underlag från alla parter för att

kunna ta beslut. Även detta gör att tillståndprocesserna blir oerhört komplexa och tidskrävande. För att korta ledtiderna ytterligare krävs det förändrad lagstiftning som ger totalförsvaret en betydligt större tyngd i avgivningen.

2020 tillsatte regeringen en utredning för att se över miljöprövningssystemet. Denna ska slutredovisas i juli 2022, men som så mycket annat i denna regerings regi har utredningen redan haft ett flertal framskjutna slutdatum. Frågan kan inte heller vänta utan vi föreslår att processerna kring miljötillstånd omgäende måste ändras.

Martin Kinnunen (SD)
miljöpolitisk talesperson
Per Söderlund (SD)
försvarspolitisk talesperson